

Шабданалиев Нурбек Аманбекович
ОИӨК «Кыргызстан эл аралык университети»
«Лингвистика» кафедрасынын ага окутуучусу
Электрондук почтасы: shabdanaliev@mail.ru

Шабданалиев Нурбек Аманбекович
старший преподаватель кафедры “Лингвистика”
УНПК «Международный университет Кыргызстана»
Shabdanaliev Nurbek Amanbekovich
Senior teacher, Linguistics Department
ERPC “International University of Kyrgyzstan”

**У.ШЕКСПИРДИН «РИЧАРД III» ТРАГЕДИЯСЫНДАГЫ СЫРДЫК
СӨЗДӨРДҮН АНГЛИС ТИЛИНЕН КЫРГЫЗ ТИЛИНЕ КОТОРУЛУШУ**

**ПЕРЕВОД МЕЖДОМЕТИЙ С АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА НА КЫРГЫЗСКИЙ
ЯЗЫК В ТРАГЕДИИ У. ШЕКСПИРА "РИЧАРД III"**

**TRANSLATION OF INTERJECTIONS IN THE TRAGEDY OF
W. SHAKESPEARE "RICHARD III" FROM ENGLISH TO KYRGYZ LANGUAGE**

Аннотациясы: Тил сүйлөөчүнүн оюн туюнтуучу жана түзүүчү гана каражат болуп саналбастан. Анын жардамы менен адамдын ички сезимдери, көңүл абалдары да угуучуга ой менен кошо чагылат. Тилдин бул өзгөчөлүгүн эмоционалдуу – экспрессивдүү сөздөрдүн бир түрү болгон сырдык сөздөр аркылуу туюндура алабыз. Сырдык сөздөр адабий тилдин гана эмес, сүйлөшүү кебинин да лексико – грамматикалык категориясын түзөрүн илимпоздор аныктап тактап келишкен, жана дагы ал аркылуу эмоционалдуулукту билдирүүнүн лексикалык каражаты экендигин белгилеп кетишкен десек жаңылышсыз.

Макалада сырдык сөздөрдүн У.Шекспирдин «Ричард III» трагедиясындагы англис тилинен кыргыз тилине которуудагы функцияларын ар тараптуу кароо максаты койулган.

Негизги сөздөр: сырдык сөз, котормо, Ричард III, трансформация.

Аннотация: Язык - это не только средство выражения и построения мыслей говорящего. С его помощью отражаются в мыслях слушателя, внутренние переживания и настроения человека. С помощью междометий мы можем выразить эту особенность языка, которые являются своего рода эмоционально-выразительными словами. Ученые считают, что междометия составляют лексико-грамматическую категорию не только литературного языка, но и разговорной речи, а также являются лексическим средством выражения эмоций через нее.

Цель статьи - всесторонне рассмотреть функции междометий в переводе с английского языка на кыргызский язык трагедии «Ричард III» У.Шекспира.

Ключевые слова: междометие, перевод, Ричард III, трансформация.

Abstract: Language is not only a means of expressing and constructing the speaker's thoughts. With its help, the inner feelings and moods of a person are reflected in the listener's thoughts. With the help of interjections, we can express this feature of the language, which are a kind of emotionally expressive words. Scientists believe that interjections constitute a lexical and

grammatical category not only of the literary language, but also of colloquial speech, and are also a lexical means of expressing emotions through it.

The purpose of the article is to comprehensively consider the functions of interjections in the translation from English into Kyrgyz of the tragedy "Richard III" by W. Shakespeare.

Key words: *interjection, translation, Richard III, transformation.*

Заманбап котормодо тилдеги адам факторуна көңүл буруп, адамдын акылынын мүнөзүнө жана менталитенине, ошондой эле анын жүрүм-турумуна тиешелүү маселелердин кеңири чөйрөсүнө кайрылуу менен мүнөздөлөт. Ал адамдардын өз ара аракеттенүүсүнүн бардык процесстеринде көрүнөт жана аны курчап турган дүйнө менен башка адамдардын кабылдоосуна карата болот.

Төмөндөгү макалада биз котормо чөйрөсүндөгү В.Н. Комиссоров, Ю. Найда, Н.Б. Аристов, Тури Г. ж.б. илимпоздордун теориялык аныктамаларына шилтеме берүү менен классификацияланат.

Илимпоздордун уламдан-улам кызыгуусу - тилдик белгинин эмоционалдык-экспрессивдик тарабы менен байланышкан чөйрө. Бул эмгектерде көңүл семантикалык жактан маанилүү элементтерге тиешелүү тилдик бирдиктерге бурулган. Котормочулар функционалдык грамматикада өзгөчө, формалдык структураны мүнөздөп гана тим болбостон семантикага дагы көңүл бөлөт. Айрыкча, сырдык сөздүн чыгармага негизги ойду айттусунда өзгөчө мааниге ээ.

Сырдык сөздөр кыргыз тил илиминде грамматикалык аспектиде атайын изилдөөгө алынып, бир топ эмгектер жарык көргөн. Алардын арасынан окумуштуу С. Иманалиевдин эмгеги өзгөчө баса белгилөөгө татыктуу [8]. Сырдык сөздөрдүн тигил же бул маанисин тактоодо жаңдоо жана ымдоо да негизги болбосо дагы, көмөкчү ролду ойнойт. Жаңдоо жана ымдоо сырдык сөздөрдөгү интонация менен ажырагыс бирдикте колдонулат, бирок ал ар дайым эмес, кээ бир учурда пайдаланылат [8: 45 б.].

Макаланын максаты катары сырдык сөздөрдүн У.Шекспирдин «Ричард III» трагедиясындагы англис тилинен кыргыз тилине которуудагы функцияларын ар тараптуу карап чыгуу болуп саналат.

Бул макалада У.Шекспирдин «Ричард III» трагедиясындагы англис тилинен кыргыз тилине которулган котормосу каралат.

Англис тилинде	Кыргыз тилинде
ANNE. What, do you tremble? Are you all afraid? Alas , I blame you not, for you are mortal, And mortal eyes cannot endure the devil. Avaunt, thou dreadful minister of hell! Thou hadst but power over his mortal body, His soul thou canst not have; therefore, be gone. [2]	Л Е Д И А Н Н А . Эмне? Калчылдап калдыңарбы? Коркосуңарбы? Кантейин, адамсыңар да атаганат! Азезилдин алдында, адам да жалтайлап калат. Жогол биздин жаныбыздан тозоктун оту! Сен тирүүсүндө тепсеп жүрүп береги адамды, Эми өлгөнүңдө да тепсегиң барбы? Жогол![9]

Жогорудагы которууда котормочу Alas-(Увы)-сырдык сөзүн которууда кырдаалдуу трансформация колдонуу ыкмасы менен –**атагантат**-деп англис вариантында берилгендей эле бир компонент менен которгон.

Англис тилинде	Кыргыз тилинде
<p>ANNE. O God, which this blood mad'st, revenge his death! O earth, which this blood drink'st, revenge his death! Either, heav'n, with lightning strike the murd'rer dead; Or, earth, gape open wide and eat him quick, As thou dost swallow up this good king's blood, Which his hell-govern'd arm hath butchered.[2]</p>	<p>Л Е Д И А Н Н А . Оо кара жер, оо жараткан кудайым, Бул кан үчүн өч ала кер ылайым! Күн күркүрөп чагылган чачылып, Кара жер, оозуң ачылып, Береги ыйык канды жуткакдай, Жутсаң экен береги шүмшүктү жашырып. [9]</p>

Бул мисалдарда болсо сырдык сөздөр—**O God, O earth**- англис тилинде эки сүйлөмдө берилген болсо котормочу – **оо кара жер , оо жараткан**- деп эки компоненттүү кылып бир сүйлөмдө бергенин бакоого болот.

Төмөндөгү мисалда Герцогиня Йоркская Кларенстин уулу жана кызы менен сүйлөшүп жаткан учурдагы:

Англис тилинде	Кыргыз тилинде
<p>DUCHESS. Ah, that deceit should steal such gentle shape, And with a virtuous vizer hide deep vice! He is my son; ay, and therein my shame; Yet from my dugs he drew not this deceit. BOY. Think you my uncle did dissemble, grandam? DUCHESS. Ay, boy. BOY. I cannot think it. Hark! what noise is this? [2]</p>	<p>Г Е Р Ц О Г И Н Я Й О Р К С К А Я Ал, сабап жатып жанын, Жашыргысы келет кылмышынын баарын. Ал да балам, бирок ал, таштандым,— Арамдыгын кошо тууган эмесмин, анын. КЛАРЕНСТИН УУЛУ: Э, чоң эне, Анан, өз агабыз, өзүбүзгө, калп аймак беле? Г Е Р Ц О Г И Н Я Й О Р К С К А Я Ооба, балам, анын сөзү жалган. КЛАРЕНСТИН УУЛУ: Ишене албай турамын. Бул эмне ызычуу? [9]</p>

Көрсөтүлгөн мисалда англис тилинде сырдык сөз - **Ah** бир компоненттүү болуп берилип, кыргыз тилине которууда таштап салуу ыкмасы менен берилген.

Англис тилинде	Кыргыз тилинде
<p>DUCHESS. Ah, so much interest have I in thy sorrow As I had title in thy noble husband! I have bewept a worthy husband's death, And liv'd with looking on his images; But now two mirrors of his princely semblance, Are crack'd in pieces by malignant death, And I for comfort have but one false glass, That grieves me when I see my shame in him.[2]</p>	<p>Г Е Р Ц О Г И Н Я Й О Р К С К А Я . Кантейин, кайгыца ортоктошуп тура- мын! Уулум эле, сенин улук жубайың. Жесир калсам да, күйөөмдү көргөндөй болчу элем Балдарымдын көргөндө ырайын. Жүрөгүм элжиреп, аларга кылчу элем канагат. Эми, эки бирдей күзгүм сынып, Кыйшык күзгүсү калды жүрөгүм жара- лап. Ал күзгүгө карасам көө жабылып, Түтөйт каңырык.[9]</p>

Жогоруда келтирилген мисалда англис тилинде **Ah**- ал эми кыргыз тилинде болсо, **Кантейин**- деген кырдаалга байланыштуу сөз менен алмаштырылган.

Англис тилинде	Кыргыз тилинде
<p>QUEEN ELIZABETH. Ah, my poor princes! ah, my tender babes! My unblown flowers, new-appearing sweets! Wilt thou, O God, fly from such gentle lambs. And throw them in the entrails of the wolf? When didst thou sleep when such a deed was done?[2]</p>	<p>К О Р О Л Е В А Е Л И З А В Е Т . Оо, асылдан калган чүрпөлөрүм. Кайдасыңар, деги, кайдасыңар. Боздотту го мени, гүлдөй соолуп, Ой., жасаган, унуттуңбу күнөөсүз уландарды, Кантип гана ач бөрүгө жегиздиң аларды? Ошол шумдуктун учурунда, каарың кайда калды?[9]</p>

Жогоруда сырдык сөз англис тилинде эки компоненттүү болуп берилген болсо , кыргыз тилине которууда –**Оо**- деп бир компоненттүү түрүндө берилген. Бирок айрым бир эмоцияны көрсөткөн сөздөр которулбай клаган. Мисалы: *My unblown flowers, new-appearing sweets!*- которулбай калган. **O God**- деген сырдык сөздүн компоненттери кыргыз тилине которгондо эквивалент туура эмес берилип калган. **Oh, God**- деген сырдык сөз Ой менен эмес, **Оо** жасаган (жараткан) деп берилсе туура блоор эле.

Жыйынтык:

1. Сырдык сөздөрдү которууда универсалдуу эмоцияларды көрсөтүүдө белгилүү бир эквиваленттерди табууга болот. Мындай ыкма адекваттуулукка алып келет.
2. Сырдык сөздөрдү которууда эки маданияттын эмоцияларын билгизүүлөрү түрдүү экенин байкоого болот. Англичандар көбүнчө токтоо, эмоциянын баарын эле ачык көрсөтө бергенди каалабаган адамдар болушат. Ошондуктан окшош эмес кубулуштарды дагы көрөбүз.

3. Сырдык сөздөр которууда экалардын формалдык структурасын изилдей келгендетөмөндөгүдөй маалыматтарды бере албыз.

Мисал:

- a) 1 компонент= 1 компонент
- b) 1 компонент=2 компонент
- c) 1 компонент=0
- d) 2 компонент= 1 компонент

4. Изилөөнүн негизинде эмоционалдык сөздөр айымдар тарабынан көбүрөк колдонорунтастыктай алдык.

Колдонулган адабияттардын тизмеси:

1. Eugene A.Nida. Theories of Translation. In.: TTR, Volume IV, Number I, 1st. Semester 1991.Pp. 19-32.
 2. Shakespeare W. / The complete works of Shakespearein six volumes / vol. V.- Oxford : At theclarendon press,/1904.
 3. Shakespeare W., / Histories volume 1, / David Campbell Publisher Ltd., / 1994 y. / p.375,p.379, p.381, p.385, p387, p388, p389, p470, p509, p512.
 4. Аристов Н.Б. Основы перевода. Москва: Изд-во литературы на иностранных языках,1959. — 262 с.
 5. Барг М. А. / Шекспир и история. /М. А. Барг / М.: Наука, 1976. - С. 167-185; 193.
 6. Болтнева, Н.А. Коммуникативно-прагматические функции междометий в диалогиче-ском дискурсе/ На материале современного немецкого языка /2004.
 7. Гидеона Тури, «В поисках теории перевода» 1980 г.
 8. Иманалиев С. Кыргыз тилиндеги сырдык сөздөр. / – Ф.: / 1969. 45 б.
 9. Иманкулов Ж. / “Ричард III” В. Шекспир трагедиясы / “Кыргызстан” басмасы Фрунзешаары, 1982 ж. / 7- б., 11- б., 13- б., 16- б., 19- б., 20- б., 22- б., 142- б., 147- б.
 10. Кюхельбекер В.К. / Перевод трагедии Шекспира “Король Ричард III” / В.К. Кюхель-бекер 1591.
 11. <https://www.litmir.me/br/?b=72230&p=10>
- Тургунова Г.А. Повторение как стилистическое средство в художественном переводе(на примерах кыргызского и английского языков). / Вестник МУК. №2(43). 2021 г. С.421